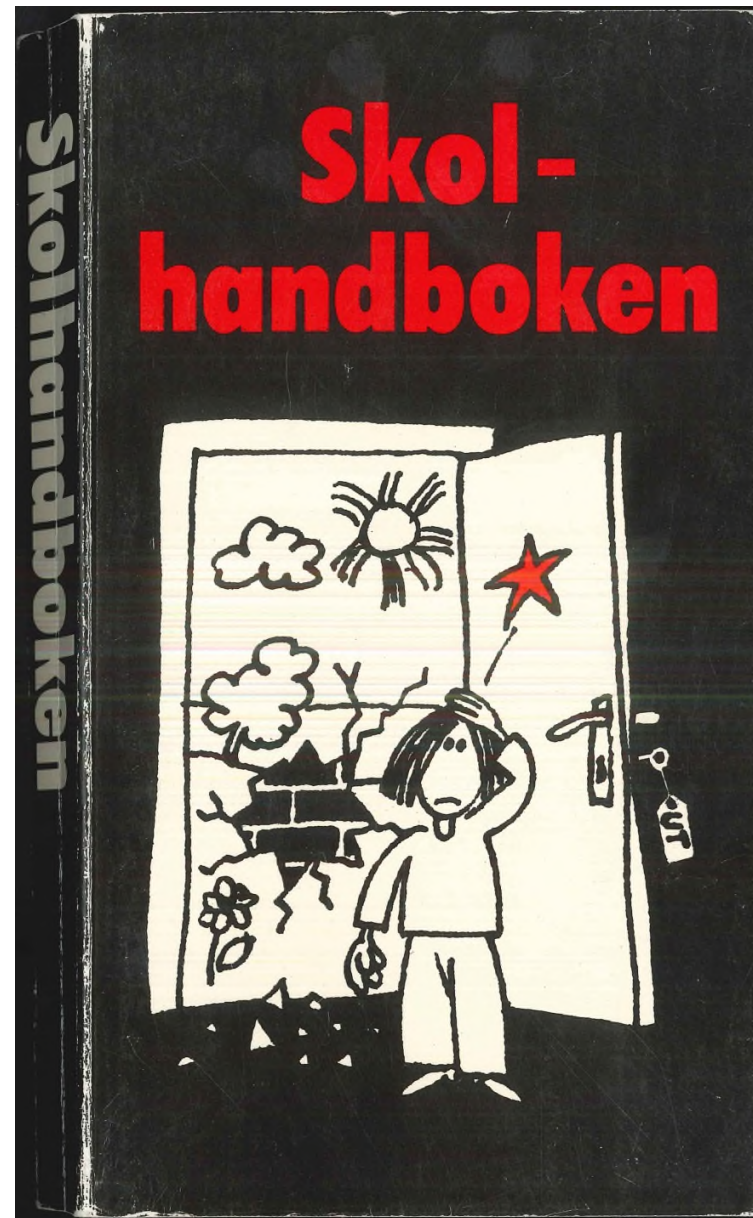

FAKSIMIL

Donald Broady, "Studiecirklar i politisk ekonomi och utbildningsekonomi", s. 156–170 i *Skolhandboken*, Skolarkivet, Stockholm 1976

Skol- handboken

Den som försöker lösa skolans problem med enbart pedagogiska metoder riskerar att köra huvudet i klassamhällets vägg. Skolans problem är samhällets.

Många av de 500 som var med på Utbildningsdagarna i Gamla Riksdagshuset 10-11 maj 1975 berättade om svårigheter och besvikelser i sitt skolarbete.

Boken startar i diskussionerna på Utbildningsdagarna. Men vi försöker också sätta in skolans problem i ett samhällsperspektiv. Vi vill dessutom praktiskt visa vad de som är kritiska mot skolan kan göra:

- skaffa sig en klarare bild av utbildningens funktioner i samhället (vi skisserar studiecirklar och har en utförlig kritisk recensionsavdelning);
- ändra sitt sätt att undervisa (boken ger exempel från Sverige, Danmark och Norge);
- ta kontakt med andra som vill åt samma håll (boken ger många adresser).

Hör gärna av dig!
Handboksgruppen

SKOLHANDBOKEN
får du enklast genom att
sätta in 20:—/ex. på bokens
postgiro 42 92 10-8

Adress:
Skolhandboken
c/o Skolarkivet
Missionsvägen 6-14
131 65 Bromma

**SKOLHAND-
BOKEN**

FÖRORD

Den här boken är tänkt som en handbok och som en hjälp att få kontakt med andra som vill åt samma håll.

Vi som har arbetat med den är alla verksamma i skolan. Vi är också med i olika grupper – Experimentgymnasiët i Göteborg, Föreningen Aktiv Skola, Skolarkivet, Socialistiska Skolarbetare — och vet att behovet av stöd och erfarenhetsutbyte är stort.

Vi träffades på sommaren efter Utbildningsdagarna i Gamla Riksdagshuset 10–11 maj 1975 för att gå igenom materialet från dem: filmer, ljudband, protokoll, utställningar, flygblad.^{x)} I sin kritik av dagens skola var rösterna från Gamla Riksdagshuset eniga på de flesta punkter. Många hade förslag till lösningar av skolans problem. Men samtidigt var många av deltagarna också osäkra: VAD KAN VI EGENTLIGEN GÖRA?

I stället för att bara dokumentera Utbildningsdagarna och drygt 500 skolarbetares rätt enhälliga kritik av dagens undervisningssystem ville vi gå vidare, försöka peka på vad man faktiskt kan göra: förändra den egna undervisningen, organisera sig lokalt och utnyttja sina erfarenheter i politiskt arbete, skaffa sig en teoretisk grund att stå på.

Det är glädjande att skoldebatten har varit så livlig de senaste åren. Men — och det har vi försökt peka på i våra

---

^{x)}Materialet finns tillgängligt på Skolarkivet, Missionsvägen 6–14, 161 35 Bromma, tel. 08/26 01 86 måndagar kl. 16–18.

kommentarer – det finns också tankar och förslag i den diskussionen som är oklara och vilseledande. Det beror inte minst på att man rätt ofta tycks se skolans verklighet som något som svävar fritt, som inte bestäms av de grundläggande motsättningarna i samhället. Man resonerar om skolan som om samhället inte fanns.

Vi tror inte att samhället kan förändras genom skolan. Men vi tror att vi i skolan kan arbeta för en större beredskap för ett rättvisare samhälle: genom att försöka få in kollektiva arbetsformer, motarbeta individualistiskt prestationstänkande och betyg, arbeta för en skola där människorna görs medvetna om det klassamhälle vi lever i och dess konsekvenser . . .

Handboken är ett kollektivjobb i högsta grad. Bakom den ligger 500 människor som diskuterade på Gamla Riksdagshuset (även om kanske inte alla helt och hållet skulle skriva under på vår bearbetning av det de sa), lärare, elever och organisationsfolk som i boken berättar om det de håller på med, och som har illustrerat den.

Böcker som ges ut på eget förlag räknar man inte riktigt med på samma sätt som de som gått igenom censuren hos etablerade kommersiella förlag. Först då brukar de anses som riktigt rumsrena hos bibliotek, bokhandlare, på läroanstalter etc etc.

Varför ställde vi då inte upp på förlagens villkor när vi nu hade tillfälle till det? (Förlagen slåss idag om manuskript till böcker som handlar om skola och undervisning.)

Dels tycker vi att det är skamligt mot läsarna att ta ut 40 kr för en bok när man kan trycka och sprida den betydligt billigare själv.

Dels menar vi att det är viktigt att redan nu lära oss att själva framställa böcker och finna nya distributionsvägar för att ha egna erfarenheter att falla tillbaka på då förlagen vänder den idag lönsamma skoldebatten ryggen. Det känns också riktigt att gå till icke-kommersiella tryckerier, då nu såna finns.

Och sist men inte minst: när man både jobbar ihop och sprider en bok genom kontakter finns det möjligheter till SAMTAL.

Kamratliga hälsningar

Margareta Eklöf, tel. 08-710 76 19
 Gunnar Elveson, tel. 018-12 51 49
 Göran Folin, tel. 08-32 66 48
 Lena Hellblom, tel. 08-767 71 27
 Mia Högberg, tel. 031-82 95 91
 Yvonne Lennartsson, tel. 08-33 62 42
 Ann Pettersson, tel. 08-62 93 74

Ill.: Donald Broady

Innehållsförteckning

FÖRORD	5	... om Alternativ Pedagogik	154
SKOLAN LEVER	11	... om Politisk ekonomi och Utbildningsekonomi	156
Lite om hur skolrörelsen vuxit fram och hur		VART KAN MAN VÄNDA SIG?	171
Utbildningsdagarna organiserades	11	Grupper som arbetar aktivt för att förändra skolan	172
Program för Utbildningsdagarna	16	Politiska partier och organisationer som också har	
Intryck från Utbildningsdagarna (1).	18	skolan på programmet.	196
Intryck från Utbildningsdagarna (2).	21	Skolfackliga och andra intresseorganisationer	211
SAGT PÅ UTBILDNINGSDAGARNA	23	Några pedagogiska riktningar som finns före-	
Problem	25	trädda i Sverige	224
Förslag till lösningar	38	Organisationer som har studiematerial	
SKOLANS PROBLEM ÄR SAMHÄLLETS	45	föreläsare mm	234
Vår analys	45	Olika skolmyndigheter	245
Emot ett mål fördolt för dig.	64	VAD KAN MAN LÄSA?	253
VAD HAR GJORTS?	71	Böcker om utbildning och samhälle	255
Inledning	72	Debattböcker om skolan	273
Erfarenheter från Årjäng	77	Olika pedagogiska riktningar	283
Skolan ska vara ett ställe där man lär sig leva.	91	Tidskrifter	285
In med undervisningen i biblioteket.	106	PERSON- OCH SAKREGISTER	291
Tvind Efterskole – en skola i samhället	112		
Lägesrapport från Experimentgymnasiet i Göteborg	117		
Försöksgymnasiet i Oslo	123		
Det Frie Gymnasium i Köpenhamn	130		
Det Nødvendige Seminarium – en annorlunda			
lärarutbildning	139		
VAD KAN MAN BÖRJA MED?	143		
Utnyttja studiedagstiden	144		
Sök till samma skola.	146		
Anordna seminarium	149		
Bilda studiecirkel	152		

stackars utsugna och utsläpade föräldrar: Varför engagerar ni er inte, gillar ni inte era ungar? Eller också frestas jag att ge upp, eleverna är ju ändå redan förstörda, nu gäller det i första hand att inte gå under själv.

Vi är en del skolarbetare i Stockholm som erfarit allt detta inpå huden, att det faktiskt är ett helsicke att arbeta som lärare eller elevvårdare så länge vi ser problemen som *personliga* problem. Vi har känt behov av att skaffa oss kunskaper om skolans funktion i samhället. Vi behöver förstå vår egen motsägelsefulla yrkesroll, som innebär att vi dels ska sörja för elevernas "personlighetsutveckling" och allt möjligt annat fint, och samtidigt sortera, kvalificera och anpassa nästa generation av lönearbetare. Vi behöver förstå orsakerna till att mellanskiktsbarn ofta omfattar samma ideal om självständighet, kreativitet och kritiskt tänkande som vi själva, medan arbetarklassbarn, som inte är så vana vid att vuxna lyssnar till dem, inte sällan kräver att läraren ska vara en auktoritär slavdrivare. Vi behöver förstå de samhällseliga orsakerna bakom konkurrens, betygshets och utstötning, skolreformer och läroplansrevisioner.

Därför har vi sedan hösten 75 träffats var fjortonde dag i ett par cirklar inom Skolarkivet och SOL för att studera politisk ekonomi och utbildningsekonomi. Det har varit väldigt nyttigt. Vi har haft glädje av att kunna bygga på erfarenheter som danska kamrater gjort:

1. DANSKA ERFARENHETER

Den offentliga skoldebatt som vi upplever i Sverige just nu – DN:s artikelserie i vintras om fantasin i skolan är ett representativt exempel – har stora likheter med den danska pedagogiska debatten under 60-talet. Då försökte radikala lärare med de mest hedervärda avsikter jobba fram en alternativ pedagogik, både inom den vanliga folkskolan och i nystartade friskolor. Men så småningom upptäckte våra danska kamrater att samma kategori elever passiviserades, började skolka och slogs ut i dessa alternativa undervisnings-sammanhang som i den traditionella, auktoritära skolan, nämligen barn ur arbetarklassens breda skikt samt barn till ensamma mödrar. (Mellanskiktsbarnen fann sig däremot ofta väl tillrätta.)

STUDIECIRKLAR I POLITISK EKONOMI OCH UTBILDNINGSEKONOMI

Som lärare känner jag mig otillräcklig för jämnan. Det är plågsamt att varje dag se hur illa många elever får i skolan. Och när mina egna pedagogiska ideal havererar i klassrums-verkligheten ligger det nära till hands att uppleva det som *personliga* nederlag, det är mig det är fel på. Mitt dåliga samvete ställer krav. Jag accepterar en orimlig arbetsbörda, ofta låter jag mig utnyttjas till att plåstra och ställa tillrätta i konflikter där det kanske varit hälsosammare om motsättningarna fått gå i dagen. Jag blir förbannad på barnens

Det är väl ingen överraskning att den Neill-inspirerade, anti-auktoritära pedagogiken får sådana konsekvenser, med sin inriktning på att utveckla personlighet, kreativitet och självständighet hos den enskilde eleven. Värre var att arbetarklassbarnen inte var särskilt mottagliga för dialogpedagogik heller, så som den bedrevs. Orsaken till misslyckandena var att bägge slagen av pedagogik tog utgångspunkt i här-och-nu-situationen i klassrummet; lärarna tog för litet hänsyn till elevernas totala situation (klasstillhörighet, föräldrarnas villkor, normer i hemmet och i kamratkretsen osv), och de tog för litet hänsyn till att skolan är bestämd av sin dominerande funktion att spotta ut duglig och anpasslig arbetskraft.

Baksmälla satte in. Bland radikala danska lärare talades det inte längre så mycket om Neills eller Freinets pedagogiska metoder. Åtskilliga började pröva nya vägar, t ex att satsa hårt på kontakter med elevernas föräldrar, så att lärarjobbet fick karaktär av bostadsområdesarbete, eller att utveckla kontakterna med politiska partier och förbund, med vissa arbetarfackliga organisationer och med universitetsmarxister. Just via universitetsvästern importerades samtidigt från Tyskland en s k kapitallogisk Marx-förståelse, som innebar att man på allvar tog itu med marxistisk politisk ekonomi och försökte ta reda på vad den betydde för analysen av skola och utbildning – marxistisk utbildningsekonomi.

Tyvärr blev den danska uppgörelsen med "60-talspedagogiken", som den kallades, en segdragen historia, som lämnade många lärare i sticket, lärare som trots alla motigheter ändå *ville* något med sitt arbete, men som kände sig utdömda som politiskt naiva, utan att ha fått några reella handlingsalternativ. I dag tycks pendeln ha svängt tillbaka något i Danmark, intresset för alternativa pedagogiska erfarenheter har vaknat igen. Det visade sig att utbildningsekonomi inte kunde göra anspråk på att besvara alla frågor, utan har ett noga avgränsat giltighetsområde. Och om man fastnar i utbildningsekonomi så ligger defaitismen på lur: Med nödvändighet måste skolan fungera så och så i ett senkapitalistiskt samhälle, man förstår så förbannat bra, men vet inte vad man ska göra.

Vi kan lära av våra danska kamraters dyrköpta erfarenheter för att försöka hitta en genväg till den fruktbara syntesen mellan å ena sidan politisk-ekonomisk medvetenhet om skolans villkor i Sverige i dag, å andra sidan kunskaper om möjligheterna att praktiskt utträtta något vettigt med vårt arbete i skolan.

2. LÄGET I SVERIGE

De senaste åren har den offentliga pedagogiska debatten i Sverige i hög grad handlat om pedagogiska idéer, som stiger och faller i värde som på en aktiebörs. Och det är de kommersiella förlagen som introducerar nya papper på börsen: För några år sedan översattes Freire och blev genast ett slags riksläkare bland skoldebattörer. I höstas var det Freinets tur sedan en av hans böcker kommit på svenska. Vagar vi hoppas att det blir dags för Makarenko eller Oskar Negt nästa år? Missförstå inte, det är självfallet utmärkt att vi hämtar inspiration från väsentliga pedagogiska pionjärer. Men det räcker inte. Att den svenska skolan är så besynnerlig, kan inte förklaras med hänvisning till att lärarna har felaktiga pedagogiska idéer inuti huvudet.

Utän kunskaper om skolans samhällliga villkor har vi svårt att bedöma hur giltiga Freires brasilianska eller Freinets franska erfarenheter är i Sverige i dag. Vi frestas att spilla för mycket krut på bataljer på de pedagogiska idéernas arena, eller på oriktad, defensiv kamp mot hela floran av statliga skolutredningar och "reformer" – där statsapparaten har alla möjligheter att diktera tidpunkt och villkor för diskussionen. Och vi upplever som sagt svårigheterna i lärarjobbet som personliga nederlag, som att vi inte duger till.

Vi behöver alltså veta mer om skolans samhällsfunktioner. Alltför länge har marxismen i sådana sammanhang reducerats till en uppsättning filosofiska, föregivet allmängiltiga "dialektiska principer". Principer av det slaget är knepiga att *använda*, vilket brukar framgå av papper som produceras av radikala studenter vid seminarier och pedagogiska universitetsinstitutioner: Sådana papper inleds normalt av ett avsnitt, rubricerat "vetenskapsteoretiska utgångspunkter" eller något i den stilen, med några allmänt hållna

Marx-citat om bas och överbyggnad och Mao-citat om motsättningar. Därefter följer en undersökning av ett eller annat, ofta intressanta saker, men i regel utan någon som helst koppling till de "vetenskapsteoretiska utgångspunkterna".

I studiecirkelarna i Stockholm har vi försökt klara oss utan lösrivna "dialektiska principer", och i stället börjat diskutera sådana analyser av samhälle och skola som utgår från kritiken av den politiska ekonomin. (För säkerhets skull: Det är inte meningen att sådana studier ska ersätta vare sig en bredare politisk skolning eller diskussioner om alternativ pedagogisk praxis.)

3. GRUNDSTUDIER I POLITISK EKONOMI OCH UTBILDNINGSEKONOMI

Cirklarna börjar med politiskt-ekonomiska grunder, fortsätter med en smula stats- och kristeori, och leder fram till utbildningsekonomin.

Det är för all del en "logiskt" tillfredsställande ordning, som startar i kapitalismens allra mest allmänna lagbundenheter och leder över till hur dessa framträder i skolans konkreta verklighet. Men vi insåg snabbt, att det av pedagogiska skäl var absolut nödvändigt att hela tiden anknyta till de framträdelse vi själva har erfarenheter av. Det är ett svårt konkretiseringsproblem och ännu finns det ont om lättläst litteratur till hjälp. Visst kunde vi på ett tidigt stadium nosa på utbildningsekonomin – den lämpligaste texten är nog Kryger/Larssen (se litteraturlistan nedan). Problemet är att man inte kan få något ordentligt grepp om skolans (eller något annats) samhällseliga funktioner utan att känna till den politiska ekonomins grunder.

Det är alltså nödvändigt att förankra förståelsen av teorin i egna erfarenheter. Ett exempel: Det är brukligt att starta de politiskt-ekonomiska studierna med en störtdykning rätt in i Marx' varuanalys. I stället ägnade en dansk studiegrupp sitt första möte åt en bunt veckotidningar. De klippte ut sådant som de spontant associerade med begreppet 'vara', klistrade ihop och skrev texter till. När gruppen gick vidare till den marxistiska varuanalysen, fanns collage på väggen att anknyta till, på två sätt: Dels hade

förstås borgerligt förvrängda föreställningar om vad en vara är dykt upp, t ex föreställningen att varor är detsamma som alla slags prylar, eller föreställningen att sexualitet blivit en vara rätt och slätt (till skillnad från marxistiska analyser som visar att sexualiteten ofta antar varuform); vidare vittnade collage om åtskilligt som är förenligt med marxistiska varuanalyser, t ex att bytesvärdena alltmer följer bruksvärdena.

Exemplet antyder en viktig förutsättning för sådana här studier: en lärarfunktion behövs, någon måste ha sysslat med politisk ekonomi tidigare eller åtminstone vara beredd att arbeta i förväg med litteraturen. För att inte läraren ska dominera för kraftigt, är det bra att inleda mötena med smågruppsdiskussioner – gärna sedan någon allra först dragit en referatuppgift eller annan inledning – och avsluta dem i samlad grupp.

Det är förstås en fördel om cirkeln kan disponera mer tid än några kvällstimmar då och då. I vintras provade man med stor framgång det här dagsprogrammet under en sjudagars kurs i politisk ekonomi vid en dansk folkhögskola: Under förmiddagen läste smågrupper dagens text rad för rad, gärna högt. Frampå eftermiddagen skulle texten "i konstnärlig form" åskådliggöras inför de övriga grupperna. Alla grupper hade alltså läst samma text, men redovisningsformerna var olika: tecknade serier, noveller, teaterstycken, sånger. Till sist diskuterade alla tillsammans om de rätt förstått dagens ämne. Redovisningstvånget tvingade till aktiv läsning och konkretisering. Det fanns utrymme för att använda egna erfarenheter. Och deltagarna lärde sig att politisk ekonomi, tvärt emot vad som ofta påstås, visst kan göras begriplig för vanliga människor. Dessutom var redovisningarna roliga, så här lät t ex "Sången om den politiska ekonomin":

(Melodi: En sockerbagare här bor i staden)

Det bor en bager
på Nørregade
han har et bageri
hvor han har kager i.
De er til nytte, men han må bytte
for han har flere end han kan spise.

Vor stakkels bager
 har kolde tær
 han vader rundt i mel
 på sine bare ben.
 Hans tær blir hvide og han kan skride
 så han har bru' for nogen gode sko.

En tynd skomager
 står på sit lager
 og han har tusind sko
 som han ej selv kan bru'.
 Han tar sit lager, går til vor bager:
 – Jeg vil ha kager for mine sko!

Nu bytter vi to
 vores kager og sko
 så blir de varer
 som her forklaret.
 Det danner grundlag, det er en vigtig sag
 som vi kan lære en masse af.

Vor tynd skomager
 har tabt sit lager
 Det gik ham virkelig skidt
 for han gik helt fallit.
 Han ejer intet, kun sine hænder
 Gu' ved hvordan det ska gå, hvor mon han ender?

Den tynd skomager
 går til vor bager
 Hvis gamle bageri
 er blevet industri.
 – Har du mon brug for mig, jeg må ha penge
 til vand og flæskesteg og tøj og senge.

Det tar to timer
 at få de penge
 som han skal bruge
 till tøj og senge.
 Hvorfor skal han så stå her så længe
 i otte timer hver eneste dag.

I bagerens industri
 han laver merværdi

Det er hans hænder
 der det bestemmer.
 Men det er bageren, der ejer alt
 og vor skomager blir slet betalt.

Seks stive timer
 han hver dag kommer
 og tjener penge
 til bagerens lommer.
 Det kaldes merværdi, det er noget svineri
 Det er det rene, skære tyveri.

I Stockholmscirklarna har vi som obligatorisk litteratur använt i tur och ordning *Kapitalets produktionsprocess* (Barriaden 1976), en artikel av Yaffe om "Den marxistiska teorin om kriser, kapital og staten" (Röda bokförlaget 1976) samt Laursen/Simonsen *Uddannelse og samfund* (Unge pædagoger 1975). En studiehandledning till grundboken *Kapitalets produktionsprocess* kan rekvireras från Skolarkivet. Den innehåller bl a bredvidläsningstexter, metodiska kommentarer och förslag till referatuppgifter.

Den nämnda litteraturen är förstås en minimilista. I slutet av denna artikel finns en lista över ytterligare introduktionslitteratur, vald för att inte vara för svårläst. Dessutom är det en god idé att som upptakt läsa *Huberman: Människans rikedomar* – var och en bör ha litet historiskt material om kapitalismens framväxt i bakhuvudet, annars uppfattar man nog den politiska ekonomin som osubstantiell begreppsexercis.

Cirklarna behöver 20 möten, dvs var fjortonde dag under två terminer. I stort sett inte mer än 25 sidor att läsa i den obligatoriska litteraturen till varje möte.

Studieförbundet har godkänt den här planeringen, som kallas "Utbildningsekonomi". (När man drar igång en studiecirkel ska man inte köpa böckerna själv utan höra av sig till ett av studieförbunden.)

4. OCH SÅ TILL LITTERATUREN. FÖRST DEN POLITISKA EKONOMINS GRUNDER

Grundcirklar brukar bjuda på en väldigt blandad kompott. En kväll om historisk materialism, en kväll om staten, en

kväll om fackföreningar, en kväll om politisk ekonomi . . .

Ett sätt att bedriva grundstudier som ger mindre fragmentariska kunskaper, är att snabbt komma igång med en systematisk genomgång av de viktigaste kategorierna i Marx' kritik av den politiska ekonomin (dvs hans arbeten från mitten av 1850-talet och framåt). Marx' egen framställning i *Kapitalet* är nämligen minst av allt fragmentarisk utan följer en sträng logik (som motsvarar kapitalismens egen logik): Abstrakta kategorier utvecklas till alltmer konkreta framträdelseformer. Gången från det abstrakta till det konkreta (t ex från varans värde till produktionspriset) är så sammanhängande och följdriktig att det *även av pedagogiska skäl* är motiverat, att i rimlig utsträckning låta grundstudierna följa samma ordning som Marx' egen framställning.

För någon månad sedan kom en lättillgänglig och spännande västtysk bok i svensk översättning: *Kapitalets produktionsprocess. Introduktion till kapitalets första band*. Boken behövs. Till skillnad från andra svenskspråkiga introduktioner till politisk ekonomi gör den ordentligt reda för *sammanhangen* mellan de grundläggande kategorierna. Dessutom visar den att Marx' teori i *Kapitalet* inte i första hand är en snävt ekonomisk teori för beräkning av sådant som profitkvoter, mätta i procent, eller mervärden, mätta i kronor och ören; Marx teori gäller själva "skelettet" i det borgerliga samhället. Marxistisk politisk ekonomi är ingen angelägenhet för fackekonomer enbart. Vi som arbetar i skolan behöver den för att kunna förstå t ex hur skolan ideologiskt och på annat vis kvalificerar nästa generation lönearbetare.

Kapitalets första band handlar om varubytets och den kapitalistiska produktionsprocessens allra enklaste, mest abstrakta lagbundenheter. Dessa är förvrängda och omvandlade då de framträder i den komplicerade, konkreta verklighet som omger oss. Hur de framträder beror på den historiska utvecklingen, styrkeförhållandena mellan klasserna osv. Den som inte håller sig ajour med på vilken abstraktionsnivå Marx' framställning för ögonblicket befinner sig, frestas att sätta likhetstecken mellan abstrakta kategorier (t ex mervärde) och deras konkretare framträdelse-

ser (profit, "vinst"). Och det är inte så konstigt, de flesta av oss är präglade av det borgerliga vetenskapsidealet, som uteslutande sysslar med ytliga framträdelser och förnekar att djupare lagbundenheter skulle kunna finnas under ytan. *Kapitalets produktionsprocess* är inte tillräckligt klagörande på den här punkten. Anders Lundkvists lilla, nästan alltför kompakta häfte *Introduktion till metoden i Kapitalet* är till god hjälp.

När hela *Kapitalets produktionsprocess* är genomgången – men knappast förr – kan det vara nyttigt att ägna ett möte åt en samlad diskussion av användbarhet och begränsningar hos marxistisk metod. Som gemensam läsning fungerar Marx' s k "1857 års inledning" bra, ev tillsammans med Anders Lundkvists häfte. Förslag till bredvidläsning: Ett komprimerat introducerande föredrag om politisk ekonomi som H J Schanz hållit för Unge pædagoger. Vydgodski's lättlästa och roliga bok om hur Kapitalet växte fram. Somliga som grävt ned sig i politisk-ekonomisk teori har försökt härleda allt mellan himmel och jord ur kapitalets inneboende rörelselagar, men då går det snett; politiskt-ekonomiska kunskaper är nödvändiga men inte tillräckliga; H J Nielsen diskuterar den saken på ett underhållande sätt i artikeln "Mot inskränktheten" (i Hug nr 7 1975). De flesta Marx-introduktioner – *Kapitalets produktionsprocess* är inget undantag – reducerar Marx' teori till en oefterhärmlig prestation inne i hans geniala hjärna. Ett hälsosamt korrektiv till en sådan ohistorisk uppfattning är en serie föreläsningar som en klok Marx-forskare vid namn Rjazanov höll inför industriarbetare i Moskva i början av 20-talet. Rjazanov visar hur nära knutet Marx' och Engels' teoretiska arbete var till arbetarklassens organisering och kamp.

5. VIDARE TILL UTBILDNINGSEKONOMIN

Den som fått kläm på de grundläggande politiskt-ekonomiska begreppen, sådana de presenteras t ex i *Kapitalets produktionsprocess*, har goda möjligheter att på egen hand orientera sig i den strida strömmen av väsentlig marxistisk litteratur om skolan, än så länge mest på utländska språk.

Men med ett litet lexikon till hjälp är danska inte svårt! Här följer bara några få litteraturförslag.

Kapitalets produktionsprocess slutar där *Kapitalets första band* slutar, vilket innebär att bland mycket annat stats- och kristeori måste hämtas från annat håll. Det är viktiga kunskaper för oss skolarbetare. Tyvärr saknas en idealisk introduktion. Mest använd är kanske en artikel av Yaffe. Den passar som påbyggnad till *Kapitalets produktionsprocess*, men många upplever den som alltför schematisk och abstrakt. Matticks 30-talsskrift om den samtida amerikanska krisen och arbetslösheten är ett mer empiriskt alternativ. Lättast tillgänglig är nog en liten bok av Linde/Fink, egentligen tänkt som en behändig sammanfattning av grunderna i den politiska ekonomin, för den som inte har tid eller ork för mer långvariga studier.

Efterkrigstidens borgerliga utbildningsideologer trodde länge att snart sagt vilka investeringar som helst inom utbildningssektorn lönade sig, också i reda pengar räknat. Men kring 1960 började en ny borgerlig ekonomisk disciplin växa fram: utbildningsekonomin, dvs forskning om den "samhällsekonomiska" nyttan av utbildning i förhållande till kostnaderna.

Historiskt sett är den marxistiska utbildningsekonomin ett svar på den borgerliga. Marxistisk utbildningsekonomi sätter utbildningssektorns utveckling, inte minst skolreformer och pedagogiska strömningar, i samband med kapitalackumulationens förlopp, kapitalets och statsapparatus behov av arbetskraft med vissa kvalifikationer, produktionsprocessens dubbelnatur etc.

Därmed är den marxistiska utbildningsekonomin begränsningar givna. Den sysslar i huvudsak med skolans funktioner när det gäller att kvalificera arbetskraften. Det är ett stort och viktigt område, säkerligen det viktigaste om vi vill förstå varför skolan ser ut som den gör, men skolan har ju fler funktioner – socialisation, sortering, förvaring – som vi behöver andra redskap för att studera. (Även där är det emellertid fruktbart att låta kritiken av den politiska ekonomin ligga i botten.)

Niels Kryger och Kirsten Larsen har skrivit en användbar första introduktion till utbildningsekonomin. Den övertygar den tveågsne om att utbildningsekonomi visst har med det praktiska skolarbetet att göra, tex för att vi ska kunna identifiera kapitalets behov bakom dimridåerna av statligt sanktionerat snack om pedagogiskt nytänkande.

Två bra inläsningar till utbildningsekonomin är *Huisken: Uddannelseøkonomi og uddannelsekrisen i Vesttyskland* och *Laursen/Simonsen: Uddannelse og samfund*. Båge böckerna inleds med en ilmarsch genom *Kapitalets första band* – förkunskaper i stil med vad *Kapitalets produktionsprocess* ger är nödvändiga. Huiskens bok är en översättning av ett omfattande kapitel ur hans avhandling, som blivit mönsterbildande för utbildningsekonomiska analyser. Han visar hur marxistiska politiskt-ekonomiska begrepp kan användas för att analysera utbildningssektorn, och därefter tillämpar han teorin genom att granska sambandet mellan ekonomisk utveckling och utbildningspolitik i Västtyskland efter kriget. Huisken kommer fram till att pedagogiken alltmer underordnats utbildningsekonomiska syften. Det vore intressant att se motsvarande svenska undersökning. För danska förhållanden har Laursen/Simonsen gjort en historisk översikt. Deras röda tråd är en analys av olika uttryck för motsättningen mellan de enskilda kapitalisternas intresse, som är att slippa betala mer än absolut nödvändigt till utbildningsändamål, och det samlade kapitalets intresse, som är att ha riklig tillgång på adekvat utbildad arbetskraft. I likhet med Huisken anser Laursen och Simonsen att skolans funktion att kvalificera arbetskraften dominerar över alla andra funktioner. Deras lilla häfte är mer lättillgängligt än Huiskens en smula mastiga arbete.

Till sist två värdefulla artikelsamlingar att botanisera i: *Pædagogik i klassesamfundet* är ett försök att knyta utbildningsekonomiska analyser till praktiskt-pedagogiska problem. *Skolen i klassesamfundet* innehåller artiklar om folkskola, yrkesskola, lärarorganisering och utbildningsekonomi.

Mars 1976
Donald Broady

NÄGORLUNDA LÄTTLÄST LITTERATUR

Förslag till obligatorisk läsning i studiecirkel:

- **Kapitalets produktionsprocess. Introduktion till Kapitalets första band** (Barrikaden 1976)
- **Politisk-ekonomisk grundcirkel. Studiehandledning till Kapitalets produktionsprocess.** Rekvireras från Skolarkivet, Missionsv 6-14, 161 35 Bromma.
- **D.S. Yaffe: Den marxistiska teorin om kriser, kapital och staten** (Röda Bokförlaget 1976)
- **P. Fibæk Laursen/B. Simonsen: Uddannelse og samfund – i historisk belysning** (Unga pædagoger 1975)

Annan introducerande litteratur:

- **A. Lundkvist: Introduktion till metoden i Kapitalet** (Röda bokförlaget 1975)
- **Marx "1875 års inledning", text Grunddragen i kritiken av den politiska ekonomin** (Tema 1971). Bättre över i Grundrids til kritiken av den politiske økonomi band 1, (Modtryk/Kurasje 1974)
- **H. Schanz: Et introduktionsforedrag om kritiken af den politiske økonomi** (Fagtryk nr 5, 1975)
- **V.S. Vygodski: Den stora upptäckten. Hur Marx skrev Kapitalet.** (Röda bokförlaget 1974)
- **D. Rjazanov: Marx og Engels ikke kun for begyndere** (Tiderne skifter 1974)
- **P. Mattick: Krise og arbejdsløshed. Arbejdsløshed og arbejdsløshedsbevægelse i USA 1929-1935** (Kurasje 1973)
- **R. Linde/S. Fink: Kapital, krise og stat** (Fagtryk nr 3 1975)
- **N. Kryger/K. Larssen: Inledning till den danska övers av J. Beck: Klasseskolen** (Rhodos 1975)
- **F. Huisken: Uddannelsesøkonomi og uddannelseskrisen i Vesttyskland** (RUC 1973)
- **Pædagogik i klassesamfundet** (Kontext særhæfte 1974)
- **Skolen i klassesamfundet** (Politisk revy 1975)